

Knihá ako pocta architektovi

Jana Pohaničová

Komplexná výpoveď o osobnosti, diele a dobe architekta Dušana Samuela Jurkoviča (1868 – 1947) – aj takto by sa dala stručne charakterizovať najnovšia monografia Dany Bořutovej, ktorá sa objavila na pulloch našich kníhkupectiev na sklonku roka 2010. Jej autorka využila nebývalú príležitosť na poli osobnostnej umeleckohistorickej literatúry k tomu, aby sa s dielom veľikána a azda najvýznamnejšej osobnosti našej architektúry stretla symbolicky aj po druhýkrát.

Už roku 1929 vychádza prvá práca o Jurkovičovom živote a diele vôbec, no jej autor, profesor dejín umenia na bratislavskej univerzite František Žákavec, ktorý monografiu napísal ešte počas architektovejho života, nemohol v celej šírke postihnúť všetky etapy jeho tvorivej činnosti. Neskôr sa viacerí autori z rôzneho uhla pohľadu a s rozličnou mierou podrobnosti venovali tejto významnej osobnosti, ale iba parciálne – ako súčasť iných veľkých tém, najmä moderných dejín našej architektúry, a ojedinele aj 19. storočia. Až roku 1993 prichádza s prvým, a hneď širkou i hĺbkou záberu jedinečným spracovaním osobnostnej témy Dana Bořutová. Už túto jej prvú knihu *Dušan Samo Jurkovič – Osobnosť a dielo* (1993, vydavateľstvo Pallas) možno pre spomenuté kvality jednoznačne zaradiť k najvýznamnejším počínom slovenskej umenovednej literatúry takéhoto zamerania. Logicky sa tak natíska otázka, či vôbec a ako možno túto kvalitu opakovane dosiahnuť, ba i prekročiť.

Avšak úctyhodných tristoosemdesiatdva strán textu poslednej monografie prostého názvu *Architekt Jurkovič* (2009, vydavateľstvo Slovart) z pera tej istej autorky, s výpravnou fotografickou a grafickou dokumentáciou, to všetko doplnené sprievodnými textami o atmosfére doby, o architektovi a ľuďoch, ktorí ho obklopovali, opierajú sa o bohatý poznámkový aparát, nechajú nikoho na pochybách, že Dana Bořutová kvalitatívnu métu vedeckej monografie osobnostného rázu opäť

naplnila mierou vrchovitou. Náročne a precízne – tak ako sme u nej už zvyknutí, vydajúc svedectvo aj o vlastnej systematickej a dlhodobej práci, zúročiac tak stovky hodín, strávených v archívoch nad sústredeným štúdiom architektovej pozostalosti a iných prameňov. Výsledkom sa stala mimoriadne kultivovaná a hĺbková sonda do života a diela jednotlivca – osobnosti európskeho formátu, prinášajúca zároveň aj obraz o dobe, v ktorej žil, a ktorá ho permanentne formovala.

Postupne, chronologicky nás autorka sprevádza celým životom a tvorbou Dušana Jurkoviča. Pred čitateľom tak defilujú rozmanité impulzy, pohnútky a okolnosti vplyvov, udalosti i konkrétne osobnosti, ktoré vstúpili do dialógu s architektom – doma aj na európskej scéne. Životný a tvorivý príbeh architekta tu plynie pod drobnohľadom rozmanito nastavenej optiky kontextov a súvislostí či opisov a hodnotení jednotlivých architektonických diel, s prehľadom zasadených do širších európskych súvislostí. Nestráca sa však ani ľudská rovina tohto príbehu, zaznamenávajúca architektove pocity, zmyšľanie, nálady či rodinnú atmosféru – blízkych, priateľov a kolegov, ktorí spoluvytvárali jeho osobnosť a podnecovali obdivuhodný tvorivý potenciál.

Jednotlivé kapitoly: *Počiatky, Od národopisu k architektúre, Architekt na križovatke, Novými cestami, Odkaz vojnových rokov, Duch slobody a V tieni druhej vojny* – už svojimi výstižnými názvami reagujú na architektove míľniky – detstvom, rodinou a rodným krajom počnúc cez obdobie hľadania vo víre viacerých prúdov doby, keď sa neraz ocitol na rázcestí, aby sa napokon predsa odvážne vybral svojou a jedinečnou cestou, ktorú poznačilo nadšenie slobody, ale aj tieň vojny.

Autorkina obdivuhodná vnímavosť k týmto mnohorakým podnetom či štýlovým premenám od národopisu, prameňov ľudovej architektúry, historizmov cez secesiu až k moderne a funkcionalizmu dovolila preniknúť

aj k najvútornejším impulzom a pohnútkam jeho tvorby. Jej korene sú silno ukotvené v tradícii a národno-buditeľskom cítení architekta, no nájdeme v nej aj jemné odtiene lyrizmu, vizionárstvo a racionalizmus, sociálne cítenie či modernosť, nechýba citlivé vnímanie „*genia loci*“ či pokora a úctaku kultúrnemu dedičstvu aj ochrane pamiatok.

To, čo však odlišuje Bořutovej poslednú monografiu od tej predchádzajúcej, rovnako komplexnej, je azda väčší dôraz kladený na Jurkovičovú tvorbu medzi dvoma vojnami, keď autorka predkladá čitateľovi doteraz málo publikované súvislosti a často nedocenené realizácie, projekty i vízie z tohto obdobia. Jeho fenoménmi sa stali typizácia, štandardizácia, progresívne spôsoby stavania či priekopnícke modely minimálneho bývania, rezonujúce vo viacerých prácach. Rovnocennosť a zrelosť architektonickej výpovede v rámci jednotlivých tvorivých období je tak zrejme a vzácne vyvážená.

Ešte jeden faktor dopomohol autorky k väčšej výpovednosti témy. Stali sa ním sprievodné texty na margách v rámci jednotlivých kapitol, tvoriace akýsi *druhý plán* dejovej línie a jej vnímania. Pomohli dopovedať nevyvedané, rozkrývať hlbšie kontexty, osvetľovať rôzne vplyvy a vzájomné súvislosti – to všetko na pozadí širšieho diania doma i v Európe.

Bořutovej kniha nás však núti aj uvažovať a zamyslieť sa nad poslanstvom architekta nasledujúcim generáciám. Jurkovičov zašifrovaný a mnohovrstevnatý odkaz hľadá v závere aj sama autorka v jeho predstave: „...*architektúry v službách ľudu – architektúry užitočnej svojím materiálnym poslaním, no zároveň architektúry tlmöčiacej poslanstvo, architektúry ako prostriedku povzbudenia národnej hrdosti a vzdelávania ľudu*“, lebo: „...*ako človek vzdelaný a tvorivý cítil povinnosť rozdávať svoje poznanie a schopnosti, pomáhať slabším, vzdelávať, šíriť a rozvíjať národnú kultúru.*“ (s. 346) Alebo je snáď

jeho krédo zašifrované v tom, že po celý život: „*hľadal svoju vieru a náboženstvo aj vo veci tvorenia*“, pretože „*súhrtýchto tvorí štýl života*“? (tamže)

Tak či onak z pohľadu dnešných čias je Jurkovič už súčasťou minulosti, z ktorej sa nám prihovára svojím odkazom a je len na nás, aby sme tomuto posolstvu architekta aj prostredníctvom knihy porozumeli, veď – ako konštatuje autorka: „*každá nová prítomnosť, nová generácia sa s minulosťou vyrovnáva po svojom – dúfajme...*“ (s. 346)

doc. Ing. arch.

Jana Pohaničová, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok. Fakulta architektúry, Slovenská technická univerzita
Námestie slobody 19
812 45 Bratislava